

Список використаних джерел

1. Основания уголовного-правового запрета. Криминализация и декриминализация / под ред. В. Н. Кудрявцева и А. М. Яковлева. – М. : Наука, 1982. – 304 с.
2. Указ Президии Верховного Совета СССР «О ратификации Конвенции о запрещении военного или любого иного враждебного использования средств воздействия на природную среду» от 16 мая 1978 г. №7538-IX // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1978. – № 21. – Ст. 328.
3. Мохончук С. Екоцид: об'єктно-суб'єктна оцінка складу злочину / С. Мохончук // Публічне право. – 2012. – № 2. – С. 132–138.
4. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев ; предисл. В. Н. Кудрявцева. – М. : НОРМА, 1997. – 525 с.
5. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія / П. Л. Фріс. – Київ : Атіка, 2005. – 332 с.

Фаренюк С. Я. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Невідповідність бажаного і наявного в діяльності кримінально-виконавчої системи України, її складових елементів, а також забезпечення цієї системи законодавчою та підзаконною нормативною базою, об'єктивно породжує наявність проблеми, що відображає ті потреби й інтереси, які впливають з сучасного її сприйняття. Тому правильне формулювання проблеми вже передбачає наближення до її вирішення.

Нині наука і практика опинились перед вибором: в якому руслі буде розвиватись система виконання кримінальних покарань? Прийнятий в 2003 р. і чинний з 1 січня 2004 р. Кримінально-виконавчий кодекс (КВК) України вирішив певну

кількість проблем правового регулювання кримінально-виконавчої діяльності, але не завершив процес змін гуманістичного характеру, які б істотно вплинули на її сутність.

Серед стратегічних напрямів реформування системи та її законодавчого забезпечення, визначення мети, її завдань, функцій, подальшого розвитку і вдосконалення правової бази, організаційної структури, соціального-правового захисту засуджених та ув'язнених тощо, є багато конструктивних рішень, які мають бути реалізованими у найближчий період.

На жаль, прогресивний рух до кращих зразків законодавства і практики виконання покарань не завжди здійснюється швидко і радикально, адже його гальмують численні соціально-економічні, політичні, правові та інші чинники.

Подальший розвиток і вдосконалення правової бази передбачає охоплення правовим регулюванням усіх суспільних відносин, пов'язаних з функціями органів і установ виконання покарань, що відповідало б їх природі, призначенню і новим реаліям суспільного розвитку. Варто зазначити, що аналізуючи чинне кримінально-виконавче законодавство (передусім КВК України), можна поставити запитання до деяких його положень. Наприклад:

ст. 26 КВК України визначає, що засуджений зобов'язаний сплатити штраф у місячний строк після набрання вироком законної сили і повідомити про це кримінально-виконавчій інспекції за місцем проживання шляхом пред'явлення відповідного документа про сплату штрафу. Разом із тим, ст. 11, 13 КВК України такого органу виконання покарань вже не містить.

ст. 11 КВК України визначає, що органами виконання покарань є: центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробачії. До того ж, ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ст. 86, 89, 100, 147 КВК України містять іншу його назву.

Не розглядаючи детально негативний досвід минулих років, можна дійти висновку стосовно того, що не варто захоплюватися делегуванням прав органам виконавчої влади, які не є властивими для них відповідно до їх природи і соціального призначення.

Кримінальне покарання як засіб охоронного характеру від злочинних посягань має бути доцільним і не повинно містити зайвих необґрунтованих страждань.

Покарання буде більш ефективним тоді, коли воно сприятиме удосконаленню особи винного через зближення його з соціальним середовищем, засвоєння його норм і цінностей [1].

Проблема кримінально-виконавчого права як інструмента соціального управління, регулятора суспільних відносин, з одного боку, полягає в тому, що воно є визначальним для цієї сфери правовідносин, з іншого – постає об'єктом цілеспрямованого правового впливу.

Тому цілі норм правообмежувального характеру та критерії оцінки їх ефективності потрібно розглядати на різних рівнях, тобто як:

- 1) вищу конституційну мету держави;
- 2) цілі правової системи, які є головними орієнтирами для кримінально-виконавчої правотворчості та для дії права;
- 3) галузеву систему цілей (завдань), що формується на основі попередньо названих цілях.

Процес розмежування правових цілей різних рівнів має важливе значення для визначення ефективності конкретних правових систем.

Погоджуємося з концепцією Ф. Ліста в тому, що «саме покарання не є єдиним і навіть не є найдосконалішим засобом протидії злочинності: на передньому плані повинно стояти не покарання, а заходи впливу на соціальне середовище, на політико-суспільний лад» [2]. «І щоб, як висловлювався Г. Гегель, діалектика державної волі не була б такою, коли гіпертрофоване прагнення до порядку призводило б до перетворення право у неправо» [3].

З огляду на те, що визначення конкретного виду установи несе в собі елементи кари, які реалізуються в режимі покарання, на нашу думку, необхідно визначити чіткий перелік критеріїв, за якими можна було б класифікувати засуджених на відповідні групи, які б однозначно відповідали, в якій конкретній установі конкретна особа повинна відбувати покарання.

Доцільно привести положення чинного КВК України у відповідність з Конституцією України щодо виконання повноважень визначення виду кримінально-виконавчої установи. Ці дії має виконувати не центральний орган

виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, а суд. Йдеться тут саме про правовідносини, що виникають між державою і особою, зокрема про правовий статус цієї особи. Лише юрисдикція судів поширюється на усі правовідносини, що виникають у державі, зокрема відносно тих, що передбачають значні правообмеження для їх суб'єктів. Зазначене питання належить до функції правосуддя, а делегування та привласнення цих функцій іншим органом чи посадовим особам не повинно допускатись [4].

Якщо немає заперечень стосовно зміни умов тримання засуджених в межах однієї колонії (на одному рівні безпеки), то зміна виду виправної колонії (рівня безпеки), на нашу думку, повинна здійснюватися лише за рішенням суду. Тут ідеться про перегляд категорії засуджених, їх правових статусів, які не можуть змінюватися представниками виконавчої влади за командним принципом.

Чинний КВК України не визначає як поняття дисциплінарного правопорушення (його різновидів), так і адекватної диференційованої відповідальності засуджених за ті чи інші порушення, а також порядку виконання цих стягнень (що сприяє прояву суб'єктивізму адміністрації).

Тому вважаємо доцільним диференційований перелік цих правопорушень та відповідальність за них визначити в КВК України за спеціальним розділом. Таким чином, конкретизація правопорушень і відповідальності за їх вчинення не дали б змоги маніпулювати застосуванням дисциплінарних стягнень, особливо таких, що передбачають радикальні зміни правового статусу засуджених (необґрунтованого переведення засуджених до дільниці посиленого контролю, а також і до виправних колоній максимального рівня безпеки без відповідного рішення суду).

Для цього, на нашу думку, доцільно передбачити механізми застосування, крім імперативного (примусового) методу впливу, методи певного захисту засуджених (на принципах змагальності) за допомогою захисників (юристів) щодо їх законних прав і можливості оскаржити і скасувати незаконні і несправедливі рішення.

З огляду на це, можна зазначити, що кримінально-виконавчі (тобто заходи безпеки) і пенітенціарні заходи

(ресоціалізації) мають певні особливості, хоча й діють об'єктивно в єдиному просторі. Наприклад, кримінально-виконавчі заходи кореспондують цілі та вимоги кримінального права і не стосуються механізму процесу ресоціалізації. Пенітенціарні ж заходи не можуть обмежуватися лише досягненням цілей «безпеки». Вони можуть і повинні надавати можливість (починаючи з «входження злочинця в пенітенціарну систему») для ресоціалізації засудженого, а після каяття за вчинений злочин виходити на більш високі моральні рівні, ніж «законослухняність».

Співвідношення кримінально-виконавчих і пенітенціарних заходів мало б на засадах змагальності, конкуренції та залежно від поведінки засудженого впливати на зміну його динамічного соціально-правового статусу.

Доцільно запропонувати основні пріоритетні напрями наукових досліджень, зокрема вивчення:

а) проблематики виконання покарань, пов'язаних із позбавленням волі, а також діяльністю слідчих ізоляторів;

б) проблем правового регулювання і діяльності установ відкритого типу та виконання інших видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

в) проблем кримінологічних досліджень та запобігання злочинам у кримінально-виконавчій системі.

Список використаних джерел

1. Ратинов А. Р. Социально-психологические аспекты юридической теории и практики / А. Р. Ратинов // Прикладные проблемы социальной психологии : сб. – М., 1983. – С. 228–230.

2. Франц фон Лист. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-паталогическое явление / Франц фон Лист. – М. : ИНФРА-М, 2004. – С. 5.

3. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Г. В. Ф. Гегель. – М., 1990. – С. 137–153.

4. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/>. – Назва з екрана.